

2. Кістерський Л. Л. Формування сучасної Європи. Стимування та розвиток / Л. Л. Кістерський // Економіка України. – 2015. – 4 (641). – С. 19–27.

3. Чернявський Л. С. Международное профсоюзное движение и «План Маршалла» / Л. С. Чернявский // Вісник Харківського національного університету. – 2010. – № 816. – Серія Історія. – Вип. 40. – С. 310–322.

4. Шаров О. М. Уроки та перспективи «Плану Маршалла» для України / О. М. Шаров // Економіка України. – 2015. – № 4. – С. 12–18.

5. Промова державного секретаря США Дж. Маршалла в Гарвардському університеті 5 червня 1947 р. («План Маршалла») // «Холодна війна» (1946–1991 рр.). Документи і матеріали: навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів / Упорядник О. І. Овчаренко. – Черкаси, 2013. – С. 128–133.

6. Післявоєнні рухи за об'єднання Європи. Початок інтеграційного процесу // Овчаренко О. Історія європейської інтеграції: навчальний посібник / О. Овчаренко, О. Сухушина, Н. Земзюліна. – Черкаси: Вертикаль, 2021. – С. 98–111.

Науковий керівник: доцент Овчаренко О. І.

Сухонос М. С.

Черкаський національний університет ім. Б. Хмельницького

ЦИВІЛІЗАЦІЯ АРНОЛЬДА ТОЙНБІ

Актуальність. В останні роки дуже зріс інтерес людей до подій минулого. За звання країни, яка першою дослідить ті чи інші історичні події зараз змагаються багато держав. В цій боротьбі дуже пощастило Англії, оскільки англієць Арнольд Джозеф Тойнбі написав багато історичних праць, зокрема велику цінність мають його «Збагнення історії», «Дослідження історії» та «Цивілізацію перед судом Історії». В цих книгах автор розкриває своє бачення розвитку цивілізацій, їх розквіту та занепаду. Саме тому творчий спадок англійського історика Арнольда Джозефа Тойнбі дуже важливий для вчених – істориків нашого часу.

Мета дослідження: проаналізувати бачення історії цивілізацій Арнольдом Джозефом Тойнбі.

Завдання дослідження:

1. Проаналізувати праці «Збагнення історії» та «Цивілізація перед судом Історії» Арнольда Джозефа Тойнбі.

2. Проаналізувати працю «Концепція історії А. Дж. Тойнбі та всесвітня історіографія» Марцинюка Ігоря Михайлова.

3. Дослідити цивілізаційний підхід Арнольда Джозефа Тойнбі до історичної науки.

Питання історіографії теоретичного спадку А. Дж. Тойнбі неодноразово піднімалися серед науковців, зокрема тут слід виділити працю І. М. Марцинюка «Концепція історії А. Дж. Тойнбі та всесвітня історіографія». В цій праці він проаналізував погляди Арнольда Джозефа Тойнбі на історію цивілізацій та розширив масштаб свого дослідження до світового рівня.

Як стверджують біографи Арнольд Джозеф Тойнбі, історик з Англії, був одним із ініціаторів теорії цивілізації. Він написав дванадцять томів аналізу народження, розвитку й загибелі цивілізацій: «Дослідження історії» (дослідження проводилося в 1934-1961 рр.). Ця книга є результатом поєднання історії та метаісторії світу, що базується на загальнолюдських алгоритмах розвитку, процвітання та загибелі; вивчення та аналізування історії в глобальній перспективі. За це дослідження історик отримав орден Пошани.

Тойнбі був випускником Вінчестерського коледжу, а також закінчив Оксфордський університет. Його добре знали в колах експертів античної історії, він працював професором в Лондонському університеті (1919-1924) та Лондонській школі економіки (1925-1955).

Позиція Арнольда Тойнбі як вченого, що спеціалізується на світовій політиці найвищого рівня (зокрема, він був учасником міжнародних конференцій під час Першої та Другої світових воєн), мабуть, мала вирішальний вплив на його подальшу роботу, його характер, а також шалений масштаб його досліджень. Вивчаючи історію західної цивілізації, він запропонував розділити історію на періоди, а саме: «темний вік» і «середні віки», з 1475 по 1875 р., «нові» (сучасні) століття, після яких, очевидно, почалася епоха постмодерну.

Арнольд Тойнбі розглядав світову історію як систему співіснування цивілізацій, які проходять однакові стадії розвитку від народження, процвітання та неминучої смерті. У цьому відношенні він є послідовником як старої циклічної традиції, так і ідей Освальда Шпенглера. Однак, на відміну від останнього, який підкреслював, що кожен пройде через цикл злетів і падінь, Тойнбі вважав, що цей процес залежить від викликів, з якими стикається суспільство, та його здатності долати різні перешкоди, що стоять на його шляху («виклик – і – відповідь»). Динамічний розвиток цивілізації, обмеження, якими вона скута, її зупинка значною мірою залежить від масштабу та характеру «виклику» [1,174]. Проблеми можуть бути різними, наприклад фізичними (кліматичні та географічні), військовими, соціально-економічними та культурними. Успішне формування «відповіді» залежить від здатності «творчої меншини» відповідати належним чином та мобілізувати державні ресурси. Фактор «меншості» показує, що Тойнбі мав елітарний підхід до історичної науки [1, 148].

Цивілізація, на думку Тойнбі, є закритою спільнотою, що характеризується двома основними критеріями:

- релігія та форма організації;
- територіальні особливості, ступінь віддаленості від місця, де спочатку існувала громада.

Вчені стверджують, що на думку Тойнбі, цивілізація жодним чином не є власністю певної держави чи етнічної групи, а є універсальною. Вона була заснована на основі єдиної системи цінностей, що базується на релігії. Загалом, Тойнбі витратив двадцять років життя, досліджуючи різні цивілізації, його дослідження залежали в тому числі від тогочасних історичних праць та коригувань у власному виборі характеристик «цивілізації». Результатом його роботи стало висвітлення 21 цивілізації. Тойнбі виділяв: єгипетську, андську, давньокитайську, мінойську, шумерську, майя, сирійську, індійську, хеттську, еллінську, західну, далекосхідну (в Кореї та Японії), основну православну християнку, візантійську; (Росія, Україна, Білорусь), континентальну далекосхідну, іранську, арабську, індуїстську, мексиканську, юкатекську, вавилонську. Тойнбі вважав, що максимальна кількість цивілізацій у цих послідовностях не може перевищувати числа три. Цивілізації, що збереглися до нашого часу, є останніми елементами таких послідовностей. Наприклад, це цивілізації, такі як мінойська – еллінська – західна, мінойська – еллінська – православна, мінойська – сирійська – ісламська, шумерська – індійська та індуїстські цивілізації [2, 93]. За словами Тойнбі, однією з ознак цивілізації є стабільність у часі та просторі, в ситуаціях «виклику» та взаємодії з іншими народами. Його погляд на слово «цивілізація» полягав у тому, що порівнянні одиниці (монади) в історії проходять подібні стадії розвитку. Він називає цивілізації, які пройшли стадії походження, зростання, розпаду та занепаду, «успішними» [3, 14].

Основним об'єктом критики були власні уявлення автора про універсальну пояснювальну схему алгоритму історії («метафізична спекуляція») та реальна основа цього. Велика кількість різноманітних даних про різноманітні історичні події, регіони та людей, зібраних Тойнбі та об'єднаних в одному нарисі, безсумнівно, призвели до критики його інтерпретації вузькими та спеціалізованими експертами. Можна стверджувати, що робота Тойнбі не призвела до створення нової історичної школи чи методології і залишалася класичним втіленням одного з традиційних історико-філософських дискусій, заперечуючи лінійний погляд на історичний процес.

Таким чином, у даному дослідженні було проаналізовано погляди англійського історика Арнольда Джозефа Тойнбі на історію цивілізацій. Зокрема, варто наголосити на тому, що Тойнбі розглядав світову історію як систему співіснування цивілізацій, які проходять однакові стадії розвитку від народження, процвітання та неминучої смерті. Концепція історії, як її бачив Арнольд Тойнбі існує й досі, стаючи причиною сперечань вчених – істориків. Вона збирає навколо себе як прихильників, так і противників.

Список використаних джерел та літератури

1. Тойнбі А. Дж. Дослідження історії / А. Дж. Тойнбі. – К.: Основи, 2004. – 615 с.
2. Тойнбі А. Дж. Цивілізація перед судом історії / А. Дж. Тойнбі. – М: Айрис-Пресс, 1990. – 592 с.
3. Марцинюк Г. М. Концепція історії А. Тойнбі і всесвітня історіографія: Автореф. дис... канд. іст. наук. – К., 1997. – 24 с.

Науковий керівник: д. і. н., професор Чабан А. Ю.

Харченко А. В.

Черкаський національний університет ім. Б. Хмельницького

ЗАРОДЖЕННЯ «ХОЛОДНОЇ ВІЙНИ»

Співробітництво учасників антигітлерівської коаліції – СРСР та США і Великої Британії стало знаменним явищем в історії міжнародних відносин. Їх взаємодія була спричинена необхідністю досягнення спільної мети – розгрому гітлерівської Німеччини і її сателітів, та значною мірою була вимушеною. Після завершення Другої світової війни ситуація корінним чином змінилася. Відносини між СРСР і його недавніми союзниками стали загострюватися і переросли в стан конфронтації, яка отримала назву «холодної війни». Вже тоді стало очевидним, що протистояння набуватиме глобального характеру і охопить весь світ.

Характер міжнародних відносин останніх десяти років, поява нових форм протистояння – гібридні війни, агресивна політика керівництва Російської Федерації по відношенню до пострадянських країн, загострення відносин між США і РФ свідчить про «оновлення» «холодної війни» і означена тема становиться актуальною як ніколи.

Мета статті полягає у висвітленні основних складових виникнення і сутності «холодної війни».

Зародження «холодної війни» відображено в ґрунтовних працях українських [1; 2; 3; 4] і зарубіжних дослідників [5; 6] з історії міжнародних відносин і європейської інтеграції. Багато дослідників сперечаються в тому, як виникла «холодна війна» та хто був у цьому винен? Запеклі суперечки про «холодну війну» в західній історіографії продовжуються і сьогодні. Низка західних дослідників бачать причину «холодної війни» в нездатності СРСР бути на рівних з США в гонці стратегічних озброєнь [5]. Також існує позиція, що «холодна війна» стала результатом прагнення США максимально розширити свій економічний вплив, якому перешкождали всі європейські держави, включаючи Радянський Союз [6].

В радянській історичній літературі протягом тривалого часу панувала думка, що «холодна війна» була тим ворожим курсом, який почали проводити уряди західних держав відносно СРСР і країн, що потрапили до його впливу після завершення Другої світової війни. Такий висновок фактично зводив всі події «холодної війни» лише до зовнішньої політики і створював враження, що Радянський Союз дотримувався виключно оборонної позиції, виступав послідовним борцем за мир, а західні «імперіалістичні» держави на чолі з США готові були розв'язати нову світову війну. Українські дослідники проблем міжнародних відносин другої половини ХХ ст. [1; 2; 3] поділяють точку зору, що СРСР ніс не меншу відповідальність за початок «холодної війни» і протистояння між колишніми союзниками антигітлерівської коаліції, а в цілому ряді випадків переходив в наступ і вдавався до випереджаючих заходів, котрі загрожували спровокувати ядерну війну.

Феномен «холодної війни» визрівав поступово, беручи витoki в наростаючих протиріччях всередині антигітлерівської коаліції. Перші проблеми у відносинах СРСР і західних союзників виникли вже в зв'язку з Атлантичною хартією – англійсько-американською декларацією Ф. Рузвельта і У. Черчилля, підписаною 14 серпня 1941 р., де принциповим для Радянського Союзу було становище про відновлення «суверенних прав і самоврядування тих народів, які були позбавлені цього насильницьким шляхом» [5].